

8. Скачкова В.В. Лексика німецького походження в українській художній літературі на воєнну тематику / В.В. Скачкова // Мовознавство. – Х, 1989. – № 6. – С. 55–57.

9. Скачкова В.В. Деякі наслідки семантичного засвоєння німецьких лексичних запозичень / В.В. Скачкова // Зб. наук. праць лінгвіст. кафедр «Лінгвістичні дослідження» ХДПУ ім. Г.С. Сковороди. – Х.: Слово, 1992. – С. 86 – 89.

Проанализирована проблема адаптации немецких лексических заимствований в системе языка-рецептора, а также прослежены пути проникновения иноязычных слов в украинский язык и дальнейшее их освоение.

Иноязычная лексика, заимствования, метафора.

The article deals with the problem of German lexical borrowings adaptation in the system of a language-recipient, the ways of foreign words penetration into the Ukrainian language as well as their assimilation.

Foreign–language vocabulary, borrowings, metaphor.

УДК 811.111

СЛОВОТВІРНІ МОЖЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ІНТЕНСИВНОСТІ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

***В. А. Гаманюк, кандидат педагогічних наук
Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»***

Розглянуто морфологічні (словотвірні) можливості вираження категорії інтенсивності у сучасній німецькій мові. Увагу приділено особливостям сполучуваності словотвірних морфем з лексемами окремих семантичних груп.

Категорія інтенсивності, засоби вираження категорії інтенсивності, словотвірний суфікс, префікс, напівсуфікс, напівпрефікс.

Образність мови напряму залежить від її словотвірних можливостей. Німецька демонструє широкий спектр словотвірних можливостей, здатних виражати категорію інтенсивності, за допомогою афіксації, словоскладання та редуплікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення таких можливостей мови є досить перспективним напрямом мовознавства. Питання, пов'язані зі специфікою німецького словотвору та стилістичних і функціональних особливостей використання словотвірних афіксів, здатних виражати різні значення категорії інтенсивності, досліджувалися провідними мовознавцями як у вітчизняному науковому просторі (Віняр Г., Гурко М., Денисенко С., Колоїз Ж., Марінашвілі М., Мельничук Г., Перестюк Т., Сущинський І.), так і безпосередньо німецькими дослідниками (Balci Y., Donalies E., Kammerer M., Klara L., Ch. van Os, Poethe H. Ta ін). Незважаючи на посилену увагу до проблеми, все ж немає однозначної оцінки можливостей використання морфологічних засобів для вираження категорії інтенсивності у німецькій мові.

Мета дослідження – розгляд морфологічних (словотвірних) можливостей вираження категорії інтенсивності у сучасній німецькій мові та виявлення особливостей сполучуваності окремих словотвірних морфем з лексемами певних семантичних груп.

Виклад основного матеріалу. Найбільш широкі можливості вираження категорії інтенсивності в сучасній німецькій мові притаманні словотвірним суфіксам і префіксам. Традиційними вважають форманти та їх значення, зафіксовані у “Словнику словотворчих елементів німецької мови” [3] та вказані у наукових працях, присвячених проблемам словотвору німецької мови [4]. Останнім часом з'явилися суфікси та префікси, застосування яких обмежено сферою використання, насамперед у молодіжній мові. Такі словотвірні елементи походять з інших мов, або є даниною моді, тому вважаються нетрадиційними.

Продуктивними при утворенні інтенсивів-дієслів є такі префікси: **be-** (значення підсилення): *bekeimen*; **ver-** (значення підсилення, інтенсивності дії): *verhinkeln* – *verprügeln*; **zer-** (значення підсилення): *zerfetzen*.

Серед традиційних підсилюючих префіксів особливо частотними є префікси, які сполучаються з прикметниками: **hyper-** і **super-**: *hypergeil*; *hypermatt*; *superstark*; *superschick*, і специфічні так звані “молодіжні” префікси, що отримали свою назву через сферу використання серед молоді. Як традиційні префікси прикметників ці форманти не зазначені, вони є запозиченими словотвірними елементами, здатними приєднуватися до німецьких твірних основ. Серед них: **mega-**: *megahart*; *megastark*; *megageil*;

giga-: *gigageil*; *gigadumm*; *gigahart*; **meta-**: *metastark*; *metahart*; *metatoll*; **turbo-** *turbogeil*; *turbostark*; **ultra-**: *ultrakrass*; *ultrastark*.

Для підсилення значення прикметників у німецькій молодіжній мові використовується префікс **inter-**. У цьому випадку креативність

виражається у використанні словотворчого елемента з новим значенням: *intergalaktisch – sehr gut, toll; intergeil – hervorragend*.

Для сучасного німецького словотвору особливо характерна тенденція до домінування словотвірних одиниць, які перебувають на межі основоскладання й афіксації. Хоча ще представники традиційного словотворення звертали увагу на такі словотвірні одиниці, лише останнім часом їх стали розглядати під особливим кутом зору і використовувати для їх позначення різні терміни: “афіксоїди” („префіксоїди“, „суфіксоїди“) “морфеми, омонімічні словам”, “компоненти у функції афіксів”, “відносні афікси”, “напівслужбові морфеми”, “напівафікси” (“напівпрефікси” та “напівсуфікси”) тощо.

Відомо, що більшість морфем-префіксів та ряд суфіксів сучасної німецької мови походять від основ відповідних лексичних одиниць і раніше вони вживалися як компоненти складних слів. На сучасному етапі розвитку німецької мови такі одиниці, як словотвірні засоби з певним лексико-категоріальним значенням, що не втратили формальний та семантичний зв'язок із самостійними лексемами, отримали особливий перехідний статус. Дискусія навколо цього класу словотвірних одиниць, зумовлена їх синкретичним характером, триває, а їх змістовне відмежування від афіксів залишається спірним та остаточно невирішеним у спеціальній літературі питанням. М. Д. Степанова для позначення продуктивних словотвірних засобів з особливим статусом, за допомогою яких утворюються цілі ряди слів за аналогією, використовує термін “напівафікс”, “напівсуфікс”, оскільки саме цей термін вказує на “неповноту” афіксальної природи такого елемента [3]. Серед факторів, що визначають статус прикметників як засобів словотвору з особовим статусом, належать: здатність утворювати однотипні ряди складних слів за семантично визначеною моделлю: *einsatz-, entschluss-, export-, kommunikations-, kontakt-, lese-, putz-, reise-, risiko-, reform-, schaffens-, sport-, verantwortungsfreudig*; здатність виступати носієм узагальненого словотвірного значення: на відміну від значення прикметника; зв'язаність морфеми: у цьому словотвірному значенні, яке не відповідає значенню самостійного прикметника, *-freudig* функціонує тільки як зв'язана морфема [10, с. 76] .

У сучасній німецькій мові помітна тенденція до семантичного зсуву та переходу до розряду напівсуфіксів таких одиниць, як: *-fest (druck-, feuer-, hitze-, reiß-, verrottungsfest (gesichert, geschützt, beständig gegenüber etwas), -freundlich (kunden-, fussgänger-, leser-, familien-, kunstfreundlich (günstig, angenehm in bezug auf etwas/für jemanden, entgegenkommend), -lustig (abenteuer-, arbeits-, heirats-, kauf-, schreib-, unternehmungslustig (gern zu etwas bereit, neigend,*

reges Interesse daran habend). У такому ж напрямі розвиваються - *intensiv*, *-kräftig*, *-reif*, *-schwach*, *-sicher*, *-stark*, *-weit* тощо.

Для вираження значення “наявності чогось у великій кількості, наявності високої якості” використовуються напівсуфікси: **-reich**: *erlebnis-*, *ertrag-*, *ideen-*, *energie-*, *erfolg-*, *verkehrsreich*; **-voll**: *verdienst-*, *widerspruchs-*, *vertrauens-*, *kultur-*, *niveauvoll*; **-stark**: *ausdrucks-*, *charakter-*, *energie-*, *gefühls-*, *prinzipienstark*.

Напівсуфікси *-reich* та *-stark* відзначаються найвищим ступенем продуктивності і можуть поєднуватися як з абстрактними, так і з конкретними іменниками оцінної семантики, тоді як *-voll* сполучається виключно з абстрактними іменами.

Антонімічне значення відсутності або наявності чогось лише у незначній кількості відповідно у незначному ступені передають напівсуфікси: **-los**: *anspruchs-*, *ehrgeiz-*, *kompromiss-*, *schmerzlos-*, *verantwortungs-*, *wohnsitzlos*; **-arm**: *fett-*, *gefühls-*, *geräusch-*, *ideen-*, *kalorien-*, *pflege-*, *vitamin-*, *verlustarm*; **-leer**: *ausdrucks-*, *gedanken-*, *inhaltsleer*; **-frei**: *alkohol-*, *arbeits-*, *bügel-*, *fehler-*, *koffein-*, *schul-*, *schmerz-*, *unterrichtsfrei*; **-schwach**: *charakter-*, *entscheidungs-*, *leistungs-*, *lern-*, *verkehrsschwach*.

Семантичні диференціації у межах цієї семантичної групи полягають у тому, що напівсуфікс *-los* виражає “відсутність” як позитивну або негативну якість залежно від лексичного значення базисного іменника; *-arm* “наявність” у незначному ступені (як перевагу або недолік); *-leer* “відсутність” як недолік, а напівсуфікс *-frei* передає значення „відсутність” як позитивну якість чи властивість.

Номінативна функція утворень за допомогою префіксів або напівпрефіксів полягає у модифікації існуючих лексичних одиниць. Головним завданням цих словотвірних елементів є градування їх основного значення. Таку модифікуючу функцію у сучасній німецькій мові виконують елементи, частина яких сполучається з прикметниками та іменниками (*grund-* *riesen-*, *schein-*), а решта – поєднується лише з другою прикметниковою складовою. Багато напівпрефіксів через їх образний та експресивний характер зазнають стилістичних обмежень використання. У межах цих моделей можна виокремити такі семантичні групи:

– приблизне вираження названої якості / властивості: *pseudo-*, *quasi-*, *schein-*, *semi*;

– високий ступінь вираження якості / властивості: *bitter-*, *blitz-*, *blut-*, *brand-*, *erz-*, *grund-*, *hoch-*, *kreuz-*, *schwer-*, *stock-*, *tief-*, *tod-*, *ur-*, *voll-*, *wunder*;

– більш високий ступінь вираження якості / властивості, ніж очікуваний: *über-*, *super-*, *extra-*, *hyper*;

Препозиція в слові, яку займають напівпрефікси, унеможливує безпосередній вплив на семантику похідного слова. Як стверджує О.П. Буянов, «напівпрефікси розвивають семантику в плані узагальненої ознаки, яка виступає як «означувальна», на відміну від напівсуфіксів, які здатні виражати широку семантичну категорію, яка виступає як «означувана» [1, с. 23].

Семантика напівпрефіксів відзначається різноманітністю. Вони позначають: тварин: *Aas-, Affen-, Bären-, Bullen-, Elefanten-, Fuchs-, Hase-, Horn-, Hunde-, Löwen-, Mammut-, Mause-, Pudel-, Sau-, Schweine-, Ur-, Wolfs-*; комах: *Ameise-, Bienen-, Laus(e)-*; предмети чи явища, створені людською уявою, та пов'язані з релігією: *Engel-, Geist-, Gotts-, Heiden-, Höllen-, Kreuz-, Lebens-, Seelen(s)-, Teufels-, Tod-, Wunder-*; річчї та явища природи: *Abgrund-, Baum-, Blitz-, Brand-, Gipfel-, Hagel-, Himmel-, Kron-, Spitzen-, Stein-, Tief-*; фізичні, хімічні явища та математичні поняття, елементи та властивості: *Atom-, Bomben-, Gold-, Kern-, Massen-, Pfunds-, Quadrat-*; частини тіла та його складові: *Arsch-, Bein-, Blut-, Faust-, Haar-, Herz(ens)-, Knochen-*; абстрактні поняття: *Hauch-, Irrsinns-, Pech-, Pracht-, Traum-, Spott-, Mords-, Welt-*; напої: *Bier-*; величини та масштаб: *Goliath-, Jahrhundert-, Marathon-, Riesen-, Rekord-, Sensations-*; звуки, шуми: *Alarm-, Brüll-, Klimper-, Knack-, Knall-, Krach-*, поняття, які передають якість, властивість та характеристику: *Glanz-, Grund-, Marken-, Meister-, Schwerpunkt-*; діяльність та характеристики людини: *Bettel-, Chef-, Familien-, General-, Idioten-, Königs-*; конкретні речі та предмети: *Bild-, Klapper-, Knüppel-, Muster-, Nagel-, Parade-, Piek-, Puppen-, Splitter-, Stock-, Stroh-, Top-*; якості, пов'язані з чистотою чи брудом: *Dreck-, Mist-, Scheiß-, Staub-*.

Семантичне значення похідних з напівпрефіксами тісно переплітається з їх структурою, зі способом творення. Воно вже закладене у тій моделі, за якою твориться слово, адже в мові існують закономірності, згідно з якими відбувається поєднання складових лексем. Ці закономірності М.Д. Степанова визначає як „внутрішню валентність“ [4, с. 170-171].

Аналіз досліджуваного матеріалу показав, що похідні-інтенсиви з напівпрефіксами творяться за такими моделями:

Hprf+ S: *Heidenrespekt, -spaß, -glück; Bombenstimmung;*

Hprf + Adj (Part): *stocksolide, -still; affenjung, -schnell, -stark; gottverdammt, -verflucht, -vergessen;*

Hprf + Adv: *haargenau, pudelwohl, sauwohl.*

Як впливає з аналізу, найпродуктивнішою моделлю є Hprf + S. Твірні основи, з якими поєднуються напівпрефікси – різноманітні за своїм лексичним значенням. Це назви істот і неістот, власні та загальні, конкретні та абстрактні, наприклад: *der Arschpauker, der*

Bärenkerl, der Erzfeind, die Heidenangst, die Sauarbeit, die Spitzenkraft, der Goldjunge; der Riesenslalom.

Крім цього, основи можуть бути як стилістично нейтральні, так і з певним емоційним забарвленням: *baumstark, die Herzensfreude, der Kraftmensch*. Вони також різняться за граматичними ознаками – це основи іменників чоловічого, середнього та жіночого роду однини та множини.

Продуктивність інших моделей є нижчою. Так, прикметники, дієприкметники та прислівники, з якими поєднуються напівпрефікси, виражають властивості, характеристики, якості предметів, осіб, явищ тощо. Наприклад, *bärenkalt, ameisengroß, goldgierig, goldsicher, haarscharf, klatschnass, pudelwohl, stockbesoffen*.

Аналіз кожного напівпрефікса дає можливість прослідкувати, з якими основами найчастіше поєднується елемент. Так, напівпрефікси *Tod-* поєднується переважно з основами, які означають душевний стан людини: *Todesangst, Todesgefahr*.

Напівпрефікс *Mords-* сполучається з основами, які позначають почуття, відчуття людини та її стан, а також шум: *Mordslärm, Mordsangst*.

Blitz- поєднується з основами, що означають абстрактні поняття, швидкість, зовнішній вигляд, здібності та інші конкретні поняття: *Blitzstart, Blitztempo, blitzschnell, blitzsauber, blitzgescheit, Blitztelegramm*.

Напівпрефікс може поєднуватись або лише з іменником, прикметником, прислівником, дієприкметником, або одночасно з іменником, прикметником, прислівником, дієприкметником. Наприклад, *Engel-* поєднується з іменником та прикметником, *Elefant-* з іменником, *Leben-* з іменниками та прикметниками. Напівпрефікси додають до семантики основ ознаки підсилення, збільшення і надають додаткового відтінку лексичному значенню слова, з яким поєднуються, не впливаючи жодним чином на граматичну категорію слова. В результаті, слово отримує нове значення.

Частка прикметників у загальному словниковому складі мови охоплює близько 15–20 %. Таким чином, прикметники утворюють третю за величиною групу частин мови після іменників та дієслів. У той час, як існує лише кілька сотень простих, тобто непохідних, прикметників, в той час як кількість похідних є у декілька разів більшою. Причиною збільшення кількості складних слів та зміни складу є, поміж іншим, прагнення до чіткості, наочності та виразності. Щоб задовольнити потребу в нових словах, мовець може звернутися до різних можливостей. Словоскладання (Komposition) та деривація (Derivation), поряд із суфіксацією та префіксацією, є найважливішими способами словотвору прикметників у сучасній німецькій мові.

Словоскладання торкається також сфери присубстантивних модифікаторів. Зміст складного слова, що підкреслює граничну ступінь ознаки, відображає фізичні характеристики об'єкта, тривалість, масштаби того чи іншого акту і ряд інших оцінних суджень.

За допомогою словоскладання два або більше самостійних слів, або коренів слів об'єднуються в одну нову одиницю. Цією одиницею можуть бути позначені поняття чи обставини, які в іншому випадку повинні були б позначатися довгими синтаксичними сполученнями. Наприклад, *lebenslanges Lernen* – навчання протягом усього життя

Словотворення градує ознаки, позначені вихідними одиницями, інакше, ніж ступені порівняння, в яких їм додається градація додаткових семантичних нюансів та емоційно значущих компонентів.

Ступінь ознаки складних слів складається з семантики інтенсивності їх компонентів, або з метафоричного значення, що виникає на основі згорнутого порівняння (наприклад, *himmelblau*, *weinrot*, *hautdünn*).

З огляду на інтенсифікацію менш використовуваним, але тим, що у минулому найдовше використовувався, типом словотвору є редуплікація – утворення слів через подвоєння лексеми. Не дивлячись на свою подвійну структуру, такі слова семантично являють собою одну просту лексему і виражають підвищений ступінь інтенсивності дії. Виділяють різні моделі редуплікації: просте подвоєння (наприклад, *Wauwau*), римоване подвоєння (*Schicki-Micki*) та аблаут-подвоєння (*tipptopp*). Як вид словотвору такі моделі обмежені субстантивними та прикметниковими утвореннями.

Деякі дослідники, зокрема E. Donalies, W. Fleisher та I. Barz зазначають, що з метою ще більшого посилення, подвоюватися може також інтенсифікуючий префікс *ur-*, наприклад, *ururalt*, *urururverderbt*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, дослідження показало, що серед засобів вираження категорії інтенсивності словотвір посідає чільне місце. Завдяки додаванню суфіксів, префіксів, напівсуфіксів та редуплікації утворюються іменники, прикметники, дієприкметники та прислівники, які можуть виражати різні відтінки значення: від його мінімізації до максимальної інтенсифікації. Варіювання ступенем інтенсивності можливе за рахунок використання тих чи інших афіксів, але при цьому суттєву роль відіграє лексичне значення слова-основи. Сполучуваність словотвірних афіксів зі словами-основами різних семантичних груп призводить до появи нових лексем з вираженими ознаками інтенсивності дії, але при цьому відбувається також і варіювання змісту кореневої морфеми, що призводить до зсуву змісту лексеми в цілому. Структурно-

семантичні зсуви змісту таких новоутворень у сучасній німецькій мові становитимуть предмет подальших досліджень.

Список літератури

1. Буянов А.П. Субстантивные полусуффиксы в словообразовательной системе современного немецкого языка: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / А.Н. Буянов. – М.: МГПИИЯ, 1979. – 29 с.
2. Гурко М.З. Категорія інтенсивності в сучасній німецькій фразеології (на матеріалі фразеологічних одиниць тематичної групи "інтелектуальні здібності людини"): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Гурко М.З. – Запоріжжя, 2006. – 197 с.
3. Словарь словообразовательных элементов немецкого языка / [А.Н. Зуев, И.Д. Молчанова, Р.З. Мурясов и др.]; под рук. М.Д. Степановой. – М.: Рус. язык, 1979. – 536 с.
4. Степанова М.Д. Теоретические основы словообразования в немецком языке: учебн. пособие для филолог. факультетов ун-тов и ин-тов иностр. языков / М.Д. Степанова, В. Фляйшер. – М.: Высш. шк., 1984. – 264 с.
5. Donalies E. Die Wortbildung des Deutschen. Ein Überblick / E. Donalies. – Tübingen: Gunter Narr Verlag. – 2005. – 192 S.
6. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache (unter Mitarbeit v. M. Schröder). – 3. Aufl. / W. Fleischer, I. Barz. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2007. – XVII, 382 S.
7. Motsch W. Deutsche Wortbildung in Grundzügen / W. Motsch. – Berlin, New York: Walter de Gruyter. – 2004. – 458 S.
8. Os van Ch. Aspekte der Intensivierung im Deutschen / van Ch. Os. - Tübingen: Narr, 1989. – 267 S.
9. Poethe H. Produktive Modelle der adjektivischen Wortbildung in der deutschen Gegenwartssprache / H. Poethe // Deutsch als Fremdsprache. – Heft 6. – 1988. – S. 342-348.
10. Stepanowa M.D. Grundzüge der deutschen Wortbildung / M.D. Stepanowa, W. Fleischer. – Leipzig: Verlag „Enzyklopädie“, 1985. – 361 S.
11. Suščinskij I. Die Steigerungsmittel im Deutschen / I. Suščinskij // DaF. – 1985. – H. 2. – S. 95-100.

Рассмотрены морфологические (словообразовательные) возможности выражения категории интенсивности в современном немецком языке. Основное внимание уделено особенностям сочетаемости словообразовательных морфем с лексемами отдельных семантических групп.

Категория интенсивности, средства выражения категории интенсивности, словообразовательный суффикс, префикс, полусуффикс, полупрефикс.

The article deals with the morphological (derivational) possibility of expressing the intensity category in modern German. Focuses on the characteristics of compatibility of derivational morphemes with separate semantic groups.

Category of intensity, expression of the means of the intensity, derivational suffix, prefix, semi-suffix, semi-prefix.

УДК 811.112.2:81'373

СЕМАНТИЧНІ ОЗНАКИ КОНЦЕПТУ «КОХАННЯ» В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ Г. ГЕССЕ

***Л.В. Жукова, кандидат філологічних наук
І.В. Конончук, старший викладач***

Розглянуто численні і різноманітні емотивні номінації, які об'єднані темою "любов" і відображають емотивну компетенцію Г. Гессе, що виявляє неповторну своєрідність його стилю і дозволяє виявити індивідуальні риси його світосприйняття.

Емотивна компетенція, емоційний стан, концепт, персоніфікація.

Мова, її словниковий склад, являє собою кращий доказ реальності "культури", в сенсі історично переданої системи "уявлень" і "установок". Емоції не можуть бути ідентифіковані без допомоги слів, а слова належать конкретній культурі і приносять з собою культуро-специфічну точку зору. На думку А.Вежбицької, до важливих взаємопов'язаних принципів, які пов'язують лексичний склад мови та культуру, належать "культурна розробленість", "частотність" і принцип "ключових слів"[1]. Національно-культурна специфіка мови втілюється насамперед в концептах, які маркують колективну свідомість (Вежбицька А., Карасік В.І., Ляпін С.Х., Степанов Ю.С.)

Одиницями когнітивного рівня, за Ю.Н.Карауловим, є поняття, ідеї, концепти, що складаються в більш або менш упорядковану картину світу, що відображає ієрархію цінностей [3]. Цінності є вищими орієнтирами поведінки та являють особистісно забарвлене ставлення до світу.

З позицій мовлення концепти складають індивідуальне надбання людини і носять соціально відпрацьований, але особистісно переломлений характер. За Ю.С.Степановим, концепти являють собою згустки